

Något om Bibeln som politiskt dokument i undervisning och modern historia

HÅKAN BENGTTSSON

Uppsala universitet

hakan.bengtsson@teol.uu.se

Under den exegetiska dagen 2021 gavs många relevanta exempel på hur Bibeln använts i både historisk-politisk diskurs och i modern politisk debatt. Exempelen framhöll en del oväntade tolkningsstrategier, i alla fall för en bibelforskare. Tolkningsrikedomen är stor och den lär bara växa med tiden.

Som lärare och forskare är vi vana vid att bibeltexterna signalerar problematiska hållningar som patriarkala värderingar, misogyna tillämpningar, antijudiska uttryck och exkluderande av olika sexuella identiteter. Detta är en viktig del av vår undervisning eftersom oreflekterade användningar av Bibeln har förorsakat läsningar och exklusivistiska tolkningar. Karin Neutel presenterade exempel på politiskt och kulturellt konservativa användningar av Bibeln, hos exempelvis Mattias Karlsson (svensk politiker), Marie Krarup (dansk politiker) och Bas van Bommel (nederländsk politiker).¹ Man skulle kunna dra slutsatsen att Bibeln är en farlig bok, men samtidigt finns det, som vi vet, gott om exempel på texter som uppmanar till respekt och tolerans (Matt 5:44; Luk 10:25–37), kärlek (3 Mos 19:18) och överskridande av mänskliga gränser (Gal 3:28).

Uppräkningen av moderna tänkare som har inspirerats av Bibels krav på kärlek och rättvisa kan också bli lång: Gandhi, Leo Tolstoj, Martin

---

¹ Karin Neutel, "The Bible in Migration Politics in Northern Europe", *SEÅ* 87 (2022): 85–105.

Luther King och Abraham Joshua Heschel. Två nu levande personer med rötter i Israel och Palestina verkar också för fred och ekologisk hållbarhet, nämligen kyrkoledaren Jean Zaru (Vännernas samfund) och rabbinen Jonathan Neril.² Bibels budskap har under alla tider påverkats människors liv, inte bara på insidan, utan även på utsidan. En fråga till oss bibelpedagoger är: varför betonar vi inte Bibelns inspirerande och inkluderande mer i våra kurser? Tar vi den för given eller är vi rädda för att bli stämplade som biblicistiska predikanter?

Min egen åsikt är att vi alltför sällan berör just frågor om bibeltexternas samhällsförbättrande potential. På samma sätt berör vi sällan frågan om vilken typ av auktoritet Bibeln är och inte heller vilka skillnader som finns mellan olika kristna kyrkor och samfund, för att inte tala om judendomen. ”Att tro på Bibeln” är ett förenklande och ett rent av felaktigt påstående om människors olika förhållningssätt till texterna. Den vanligaste – och naturligaste – användningen av Bibeln sker i gudstjänster och det finns olika skäl att tydliggöra på vilka sätt olika religiösa traditioner relaterar till Bibeln.

Kanske är jag lite oräddvis ändå. Ser jag på min egen institutions kursutbud finns det kurser om Bibelns relation till kultur, konst och lärande. På lärarkurser diskuteras Bibelns och Koranens relevans för kristna och muslimer. Texterna om Abraham, Josef och om världens skapelse är texter som förenar och ett gott exempel på hur detta kan användas i skolan är Dorothea Rosenbergs projekt ”Abrahams barn”.³ Sådana didaktiska insikter är viktiga idag eftersom de ger möjlighet för elever och lärare att förstå vad det är i texterna som förenar, men också vilka tolkningar och perspektiv som skiljer olika traditioner åt. Bibelns berättelser är en del av västerlandets kulturarv och bör därför förmedlas

---

² Jean Zaru, *Occupied with Nonviolence: A Palestinian Woman Speaks* (Minneapolis: Fortress Press, 2008); Rabbi Yonatan Neril och Rabbi Leo Dee, *Eco Bible: An Ecological Commentary on Genesis and Exodus* (Jerusalem: The Interfaith Center for Sustainable Development, 2020).

³ Dorothea Rosenblad och Fanny Rosenblad, *Samma rötter: Abrahams barn i tre religioner, lärarhandledning* (Djursholm: Fondis förlag, 2013).

till nya generationer. Bibelns olika utgestaltningar i konst, litteratur och musik visar på andra och kreativa förhållningssätt till texterna än att utvinna dogmatik ur dem.

Det finns också andra goda exempel på hur man tidigare diskuterat bibeltexters auktoritativa och kommunikativa processer. Efter utgivningen av Nya testamentet i 1981 års översättning diskuterade litteratur- och kommunikationsforskaren Cai Svensson med prästerna Anders Piltz och Herman Seiler om hur man skapar mening i bibeltexter. Det var en i ordets verkliga bemärkelse meningsfull diskussion.⁴ Man lyfte fram församlingen (kyrkan) som tolkande komunitet – ett perspektiv som i högsta grad är tillämbart även på judar och muslimer. Som vi vet har de första forskargenerationernas fixering vid textens ursprungssammanhang kompletterats med analyser av läsarens förutsättningar och situation. Denna paradigmförskjutning ger oss en vetenskaplig möjlighet att arbeta med Bibelns roll som auktoritet och kulturkälla.

Under några år hade jag förmånen att arbeta och bo i Jerusalem som chef för Svenska teologiska institutet. I egenskap av bibelforskare var det som att leva i en godisaffär där ständigt nya smaker dök upp på hyllan. Frågan om landets historia och dess relation till bibeltexterna gjorde sig påmind inte bara genom nya arkeologiska landvinningar, men också genom den pågående politiska konflikten.⁵ Ibland när jag försökte kommunicera på modern hebreiska log man och sade att jag lät som Bibeln. Skälet till att man drog på munnen var att det lät som en reminiscens av David Ben-Gurions bibelprogram som han försökte införa i början av 1950-talet.

En av de största utmaningarna i den unga staten Israel var att samla de många judiska kulturerna i uppbyggnaden av en statsidentitet,

---

⁴ Anders Piltz och Herman Seiler, *Bibeln som Guds ord* (Uppsala: Katolska bokförlaget, 1987); Cai Svensson, *Text och tro: Hur läsare skapar mening i bibeltexter* (Örebro: Libris, 1989).

⁵ Se Håkan Bengtsson, ”Landets folk: Om israelers och palestiniernas politiska och teologiska berättelser”, *Svensk kyrkotidning* 7 (2015): 214–217.

ממלכתיות. Ben-Gurions sionism var i grunden sekulär och anknytnin-
gen till landet uttrycktes snarare i historiska och kulturella termer. I lan-
det Israel föddes det judiska folket och byggde upp ett eget kulturellt
och skriftliga arv. Enligt självständighetsdeklarationen skapade det jud-
iska folket: ”kulturella värderingar av nationell och universell betydelse
och de gav till världen den eviga böckernas bok.”⁶ Det var alltså Bibelns
tillkomst och dess texter som knöt folket till landet, enligt Ben-Gurion.
Den annars gemensamma utgångspunkten för judisk kultur var Talmud,
men dess betydelse betonades i regel mer av ortodoxa judar och omfat-
tades inte av sekulära sionister. Ben-Gurions idé var på det här sättet ett
försök till återtagande och revitalisering av det bibliska arvet, vilket pas-
sade det sionistiska projektet. Han träffade rätt på en central punkt,
nämligen återskapandet av det hebreiska språket עברית, som användes
för vardaglig och modern kommunikation. En följd blev att en del bib-
liska idiom blev del av vardagsspråket: אל-תגידו בגת, ”berätta det inte i
Gath” (2 Sam 1:20) eller חסר משוגעים אני, ”skulle jag ha brist på gal-
ningar?” (1 Sam 21:16).

Vilka andra komponenter hade David Ben-Gurions program? En del
relaterade till utbildning: undervisning i biblisk historia och realia in-
fördes i de statliga skolorna. Man delade ut biblar för att markera
skolexamen och även rekryter i armén erhöll biblar. I början av sex-
tioalet startades en internationell bibelfrågetävling där även kristna del-
tog med stor framgång. En av deltagarna 1961 var svensken Karl Treard
från Nora, en soldat i Frälsningsarmén som dock inte nådde någon top-
position i tävlingen. Vinnare blev Yiye Ashlech, en jemenitisk rabbin.⁷

Andra delar av bibelprogrammet fick geografiska och politiska kon-
sekvenser. Arabiska ortnamn byttes till hebreiska motsvarigheter. Arke-
ologiska utgrävningar fokuserade på att blottlägga den tidiga israelitiska

---

⁶ Författarens översättning från Israels självständighetsdeklaration. Den kan läsas
online på följande länk: <https://m.knesset.gov.il/en/about/pages/declaration.aspx>.

⁷ Se ”Israels andra internationella bibeltävlan”, *Missionstidning för Israel* 83 (1961):
192–195.

materialkulturen (något som senare skulle visa sig vara kontraproduktivt). Historiska platser fick status som nationalparker, i vilka man också började rekonstruera byggnader och strukturer från antik tid. Denna trend fick också god draghjälp av upptäckten av Dödahavsrollarna, vilka blev till den nationalklenod som återknöt den antika judiska närvaron i landet till den moderna. Den israeliska historikern Anita Shapira beskriver konsekvenserna av bibelprogrammet som ett överbryggande av det mytologiska förflutna med nuet.⁸

Som jag tidigare antytt, ser man idag med något blandade känslor på Ben-Gurions bibelprogram. Det hade sin funktion under en tid, men blev obsolet och inopportunt. En orsak var att israeliska arkeologer snart blev varse att det inte gick att historiskt bekräfta bibeltexternas narrativ om folket som tog landet i besittning. Den kanaaneiska och den tidig-israelitiska materialkulturen var nära förbundna med och förmodligen beroende av varandra. Inte desto mindre möjliggjorde bibelfokuseringen en inbjudan till studenter och forskare vilka kunde studera Bibelns språk, historia och reception på plats. Ett kristet institut som fick denna möjlighet var Svenska teologiska institutet och med tiden skulle det även följas av amerikanska initiativ. Det som var avsett som en sammanhållande faktor i det judiska statsbyggandet tilldrog sig snarare ett intresse från kristet håll och blev ett sätt att anknyta till den unga staten.

Som moderna bibelpedagoger kommer vi inte ifrån att Bibeln är en auktoritet för både judar och kristna, och genom Koranen även för muslimer. Vi bibelpedagoger kan fylla en viktig uppgift genom att tydligare analysera och diskutera Bibeln som auktoritet för olika religiösa traditioner. Vi har inget att förlora på det. Man förstår mycket om sig själv och sin egen tradition genom att lära sig om andra.

---

⁸ Anita Shapira, "The Bible and Israeli Identity", *Association for Jewish Studies Review* 28 (2004): 35.